

A DUNÁNTÚLI NAGYMAMA

„A Bakony közepén, a kis Várpalotán lakik két öregember, akikhez hébe-hóba eljárógatok, ha már nagyon kifogytam a meséimből, . . . Az öregemberek szebben mesélnek még a régi könyveknél is . . . Mari néninek fehér volt a haja, mint a frissen esett hó, de egyenes a termete, mint a Bakony fái. . . . Pitteg-pattog a tűz, és Mari néni ráncos keze fürgén kavargat a lábosokban. Délfelé jár az idő. János bácsi ilyenkor szokott hazajönni a szőlőből. Abból a híres Loncsosból, ahol a százesztendős tőkék úgy megráncosodtak, megfeketedtek, mint megannyi öregemberek . . . Régi borház állott az út mellett, amelynek gyermekfej nagyságú lakatját Radics János nagy passzióval nyitotta ki . . . A borház bejárója felett dátum volt: 1821 . . . Radics János süket volt . . . Mindenféle dolgokkal kereskedett életében, a piacon kibérelte az árubódékat, fuvaroszekereket tartott, amíg vasút nem volt . . . Piros képével, fehér bajszával jóízűen hörpintgetett borából, az evéshez saját bicskáját használta, de két pecsétyűrű is volt az ujján, mert a nemességet Leopoldusól kapták a Radicsok . . .”

Krúdy Gyula számos írásában idézi nagyanyját Radics Máriát és annak öccsét Jánost. Így többek közt a *Palotai álmok*, az *N. N.*, *Krúdy Gyula látogatásai*, *Egy élettörténet* című műveiben.

Radics Mária Várpalotán született 1831-ben. Apja József, Dalmáciából származott selyemkereskedő volt, aki később postakocsikkal fuvarozott. Míg egy napon okos, engedelmes lovai holtan hozták haza gazdájukat. — Állítólag egy mérges légyecsipés végzett vele.

A Nógrád megyéből származott Krúdy Gyula fiskális, aki 1848-ban honvédtisztként szolgált, egy győri bálon ismerkedett meg a szépszemű, feketehajú Marival. A heves vérmérsékletű fiatal katonára még aznap megkérte a csinos, eszes leány kezét.

A család ellenkezése ellenére hamarosan megesküdtek. Mégpedig katonai zászlók alatt, tábori pappal. Akkoriban szokás volt, hogy a fiatal házások együtt vettek részt a szabadságharcban. Így kerültek Komárom várába. Az ifjú férj beállt a vár védői közé, míg Mária markotányosnő lett. Főzött, mosott a katonákra, ápolta a sebesülteket, buzdította őket, ha elcsüggedtek.

Ez az időszak életük legszebb emléke. témája maradt. Sokszor hallgatta elbeszéléseiket testvéreivel együtt, a gyermek Krúdy. Kossuth, Damjanich, Garibaldi, Klapka nevét ekkor hallja először, tőlük tanulja meg hazáját forrón szeretni. Ők beszélnek Krúdy Kálmánról, nagypapa testvéroccsáról is. Kálmán a szabadságharc alatt „nyarogonc” Görgey vezér mellett. Az összeomlás után pedig szökött katonára, bujdosóra és „nemzeti rablóvezér.” „Üribetyárnak” is nevezték, mert a gazdagoktól rabolt pénzt külföldre küldte bujdosó társainak. *Mikszáth: Krúdy Kálmán csínytevésai*, *Krúdy: az Álmok hőse* című írásaiban emlékszik meg róla.

Mária huszonnégyévi házasság után, haláláig tartó szerelemmel vált el örökösen hűtlenkedő férjétől. Válása után még szótlanabb, büszkébb lett. Megkeményedett arccal kötögetett, vagy olvasott. Sokféle újságra, folyóírra fizetett elő. Könyvei 12 ládát töltöttek meg. (Kedvenc unokája Gyula, valamennyit elolvasta.) Mária az idegenekkel szemben hűvös, tartózkodó.

Nőkkel nem igen barátkozik. inkább a férfiakkal politizál. Éltető eleme a politika. 1848-as érzelmű. Amikor Gyula unokája 13 esztendőskorában rendszeresen írni kezd, sőt írásait közölni kezdi a lapok, szülei ezt rossz szemmel nézik. „Irkonc-firkoncnak” csúfolják. Egyedül nagyanyja veszi védelmébe és bízik írói tehetségébe.

Két fia halála után elvágják Nyíregyházáról, s visszaköltözik Várpalotára öccséhez.

Apám 1919 nyarán elvitte bemutatni fiatal feleségét. Váratlanul érkeztek. 88 esztendőskor nagyanyja az ablaknál ült, és szemüveg nélkül egy Dosztojevszkij regényt olvasott.